

PAÁR TAMÁS

AMERIKAI KOMMUNITÁRIUS ÁLLAMOK? LEHET-E EGY KÖZÖSSÉGELVŰ EGYÜTTAL AMERIKAI KONZERVATÍV IS?

A vita, amit ismertetni és értékelni kívánok, Patrick J. Deneen *Unsustainable Liberalism* című cikke¹ nyomán bontakozott ki az Egyesült Államokban. Deneen itt azt a jól ismert vádat fogalmazta meg magával ragadó módon, hogy a liberalizmus felbomlasztja a közösségeket – értve itt elsősorban azokat, amelyek elfogadják ideológiájukként. Deneen ezt a nézetet határozottan katolikus szemszögből fejtette ki: szerinte a katolicizmus összeegyeztethetetlen a liberalizmussal. Leginkább a liberalizmus azon két fő elvével, amelyek a közösségek talajvesztéséért is felelősek, azaz: az individualista voluntarizmus és a szembehelyezkedés a természettel. Az eredeti cikkben inkább csak utalások szintjén esik szó az Egyesült Államokról. Ám kifejezetten az amerikai alapítás liberalizmusának irányába mozdult el a cikkről folyó széleskörű vitának az az ága, amelynek dokumentumai a Public Discourse című folyóiratban jelentek meg. A Deneent kritizáló Phillip Muñoz és Nathan Schlueter részvételével zajló eszmecsere legfőbb kérdései közt szerepel egyfelől a liberalizmus, másfelől ezzel összefüggésben az amerikai alapeszmény mibenléte. Míg Deneen szerint az amerikai alapítók liberalizmusa azonos a mai liberalizmussal, és ugyanannyira problémás is, addig Muñoz és Schlueter egyetértenek abban, hogy az USA alapító atyái ugyan liberálisok voltak, az általuk képviselt liberalizmus azonban nemcsak nem azonos mai névrokonával, hanem egyenesen eszményítésre érdemes. (Továbbá a katolicizmussal is kitűnően megfér.) Ebből világos lehet, hogy a különbségek ellenére mindhárman egyetértenek legalábbis egy dologban: a mai liberális felfogás elhibázottságában. A vita arról zajlik: mit állíthatnak ennek helyébe, és hogy a liberalizmus elhagyásával van-e hova visszatérni?

A következőkben először is megvizsgálom a liberalizmusra vonatkozó állításokat, már amennyire ezek elválaszthatóak az USA történetével kapcsolatos állításoktól. Ezután (lehetőségeimhez mérten) azt igyekszem eldönteni, hogy a felek közül ki adja a legpontosabb képet az alapító atyák elképzeléseiről. Ezzel kapcsolatban előjáróban is megjegyzendő, hogy nemcsak Deneen és kritikusai közt van ellentét, de két bírálója is eltérően vélekedik az alapításkorabeli szövegek implikálta ideológiáról. Végül, mivel a Deneen képviselte nézet a közösségelvű politikai filozófiával függ össze, azt mutatom be röviden, hogy ennek egyik élvonalbeli filozófusai miként vélekedik az itt tárgyalt témákról, elsősorban Amerika történelmének kezdeteiről.

¹ Patrick J. DENEEN: *Unsustainable Liberalism Liberalism's Contradictions Are Unsustainable and We Must See Man and Nature Anew*, First Things 2012. augusztus, <https://www.firstthings.com/article/2012/08/unsustainable-liberalism>.

Vita a liberalizmusról: katolicizmus, konzervativizmus, radikalizmus

A vita liberalizmust érintő vonulata egyrészt arról szól, hogy a liberalizmus vajon valóban olyan neutrális-e, mint amilyenek feltünteti magát. Vagyis: vannak-e a katolikus hittel összeegyeztethetetlen központi tézisei. Másrészt a vita a liberalizmus fenntarthatóságáról szól. Deneen szerint a liberalizmus, amennyiben társadalmi szinten fenntartható, máris „posztliberális” fázisba lépett: ugyanis a liberalizmus önálaknázó természetű, a liberális közösségek filozófiája veszélyt jelent saját fennmaradásukra.

Mielőtt a részletekre rátérnénk, fontos leszögezni, mit *nem* kritizál a liberalizmusban Deneen. Ezek közül első és legegységertelműbb a személyek sérthetetlen méltósága. A szerző más, liberálisnak tekintett vívmányokat is felsorol, melyek – lévén szerinte középkori fejlemények az eszmék történetében – kritikája alól mentesülni látszanak (például a hatalmi ágak szétválasztása, föderalizmus, alkotmányosság stb.). Cikke végefelé azt is leírja, hogy szerinte mi az, amit nem fenyeget kritikája a mai társadalomban: a rabszolgaság tiltása, a nők függetlensége, a jogok és a törvény előtti egyenlőség. A liberalizmust Deneen nem azonosítja ezekkel. Ehelyett két antropológiai elképzelést tekint a lényegének.

A liberalizmus esszenciája szerinte az antropológiai individualizmus és a választás voluntarista felfogása, valamint az ember szembeállítás a természettel. Ezek közül a természettel kapcsolatos kérdésre itt nem térek ki hosszabban: már Deneen is jelzi, hogy a proto-liberális Hobbes az embert *természet szerint autonóm* lénynek tartja, a liberálisok pedig *a természete szerint jogokkal rendelkezőnek* gondolják. Ez talán nem ugyanaz a természet-fogalom, mint amit Deneen használna, de úgy tűnik, mégsem kerül oly módon szembe az ember a természettel, mint ahogy azt Deneen gondolja.

Az individualizmus, illetve voluntarista szabadságfelfogás ennél fontosabbnak tűnik. Mindkettő azt foglalja magában, hogy az emberre elsősorban önmaga van bízva: másoktól elkülönült individuumként az ő szempontjai határozzák meg azt, mikor melyik közösség tagjai közé kíván belépni. Ezek a szempontok pedig egyéni érdekek: hasznosság, siker, egyéni boldogság. Ezek alapján jöhetnek létre a különböző csoportosulások (a cégektől a klubokon és a háztartásokon át az államalakulatokig), amelyekbe csak akkor érdemes belépni, és csak akkor érdemes tagjuknak maradni, ha megfelelnek a tagok egyéni szempontjainak. Ez a választási opciók korlátozásával járhat egy társulást megelőző („természeti”) állapotokhoz képest, ám a hasznossági kalkuláció mégis szólhat a tagság mellett. Itt kerülnek képbe a választásról, illetve a szabadságról alkotott rivális elképzelések.

A liberális szabadságfelfogás (*libertine liberty*) a külső szabályozást szükségszerűen szabadságunk korlátozásának látja. Míg az ezzel ellentétes koncepció (*ordered liberty*) szerint a szabadság csakis a törvényes rend keretei közt fejlődhet ki igazán: az első koncepció a törvényt a szabadság korlátozásának tekinti, míg a második szerint szabadság elképzelhetetlen törvény nélkül. Ezzel függ össze, hogy a liberalizmus a jogokra helyezi a hangsúlyt: mindenkinek joga van azt az életformát választania, ami őt kielégíti, a saját javairól joga van mindenkinek magának dönteni.

Deneen diagnózisa szerint a liberális felfogásnak az az eleme mételtyezi meg a közösségi létet, amely szerint a szerződésként felfogott kapcsolatok hasznosságuk elmúltával mindig

felbonthatók – tekintet nélkül a közösség egészének, illetve a közösség többi tagjának okozott kárra. „A liberalizmus laza kapcsolatokra buzdít.” Az általa favorizált közösségformák azonban megtaníthatnak minket az önkorlátozásra, arra, hogy saját vágyaink (amelyek akár egy globális piac eredményei is lehetnek) kiélése a szabadság útjában is állhat.

Muñoz (*Why Social Conservatives Should Be Patriotic Americans* című cikkében²) a Függetlenségi Nyilatkozat liberalizmusát Deneen liberalizmus-fogalmával szembeállítva arra kíván rávilágítani, hogy e nézetnek nem *sine qua non*ja a két felhozott antropológiai tétel, illetve az az elgondolás, hogy a jog megelőzi a jót. Csupán az az antropológiai megállapítás, miszerint minden ember egyenlő – ez pedig szerinte ugyanúgy ellentétes a rabszolgasággal, mint az abortusszal kapcsolatos *pro-choice* nézettel. Erre Deneen azt válaszolhatná, hogy ez a tétel már a liberalizmus megszületése előtt is létezett (a kereszténységgel).

Ez azonban csak spekuláció, Deneen ugyanis nem teljesen így válaszol, bár a kereszténység szerepére egyértelműen ráirányítja a figyelmet. Alapvetően öt központi állítást fogalmaz meg *Better than Our Philosophy* című válaszcikkében,³ amelynek már a címe is a Bibliára utal. Először is leszögezi: bár Muñoz szemére vetette, hogy a liberalizmus nem relativista – ő ezt egy percig sem állította, Muñoz érve pedig „legitim válasz, egy másik kritikára”. Ez már csak azért is érdekes, mert a vita egy másik fázisában igenis relativistának állítja be a liberalizmust – ami ennek a korábbi nyilatkozatnak a fényében is egyértelmű általánosítás. (Azt írta például: „Nem a liberalizmus vezette be a választás fogalmát. Viszont a liberalizmus vetette el annak gondolatát, hogy vannak jó vagy rossz választások.” A vita utolsó cikkében pedig: „A liberalizmus alapvetően relativista filozófia.”) Második állítása szerint a liberalizmus valóban felhozható a rabszolgasággal szemben, az abortusszal szemben azonban kevésbé. Ez a harmadik fontos állításával függ össze: a liberalizmus és a liberálisok egyenlőségpártisága abból származik, hogy szerintük minden személy saját maga „tulajdona” – tehát sajátos antropológiája áll a háttérben. Az abortusszal szemben pedig azért nem áll egyértelműen szemben a liberalizmus, mert egyrészt nem feltétlenül ismeri el a magzatot személynek. Másrészt ha az ember önmaga tulajdona, ahhoz a konklúzióhoz vezethet, hogy a magzat csupán egy nemkívánatos „behatoló”. Deneen szerint mindkét problémára jobb válasz a Biblia: mivel a kereszténység az önzést és az önimádatot egyértelműen elveti, és megtanít rá, hogy miként Isten képére teremtettünk, úgy a Szentháromsághoz hasonlóan mi is relationalitásban léteünk, a közösségek úgyszólván konstitutívak számunkra. Végezetül Deneen azt állapítja meg, hogy a liberalizmus tradícióellenes; ennél fogva visszatérni az alapító atyák felfogásához maga is paradox felvetés. Megjegyzendő, hogy ez utóbbi meglátását némi kritika érheti: a Függetlenségi Nyilatkozat ugyanis valamiféleképpen utal a hagyományra, annak kiemelésével, hogy egy államalakulat és egy megszokott életforma felrúgása csak kivételes esetekben indokolt. Ez pedig vonatkozatható *mutatis mutandis* az Egyesült Államokra is. (Muñoz válaszában a *Federalista* 49. számát ajánlja Deneen figyelmébe a konzervativizmussal kapcsolatban.)

² Vincent Phillip MUÑOZ: *Why Social Conservatives Should Be Patriotic Americans. A Critique of Patrick Deneen*, Public Discourse 2012. november 28., <http://www.thepublicdiscourse.com/2012/11/7060/>.

³ Patrick J. DENEEN: *Better than Our Philosophy. A Response to Muñoz*, Public Discourse 2012. november 29., <http://www.thepublicdiscourse.com/2012/11/7156/>.

Ide kívánczik továbbá egy megjegyzés a katolicizmusról. Deneen szerint ez tökéletesen összeegyeztethetetlen a liberalizmussal, sőt valójában a bibliai alapoknak kell minket eligazítaniuk. Muñoznak és Schlueternek azonban sajnos valószínűleg igaza van. Mostanság szokás a halálbüntetéssel kapcsolatban felhozni, hogy a kereszténység, illetve a katolicizmus nincs egyértelműen ellene, sőt. Ez azonban nem csak a halálbüntetésre áll. Muñoz megállapítja, ráadásul Deneennel egyetértésben, hogy a rabszolgaságpártiak hathatósan alkalmaztak álláspontjuk mellett biblikus érveket, miközben ugyanezt tette Lincoln is. Schlueter szerint ezek a típusú érvek ráadásul jobban illeszkedtek a rabszolgatartók agendájához („a biblikus bizonyíték a rabszolgaság mellett szót”). A bibliai alap tehát nem olyan egyértelműen elegendő, ahogy Deneen szeretné. De maga Deneen is leírja később, *A Catholic Showdown Worth Watching* című cikkében,⁴ hogy míg II. János Pál és XVI. Benedek inkább republikánus volt és antiliberális, addig Ferenc pápa inkább demokratának és liberálisnak tűnik – legalábbis a nagyközönség szemében. Deneen a Szentháromságra is hivatkozik, mint aminek tükre az emberi racionalitás – utóbbi ellen lázad az individualizmus. A komunitárius Charles Taylor azonban szintén hivatkozik a Szentháromságra, mégpedig a multikulturalizmussal kapcsolatban: „Az emberek különbözősége része annak, ahogy Isten képére teremtettünk.” Ez a multikulturális szempont azonban potenciálisan liberalizmust is magában foglal. Tehát túl sok ellentétes nézet lenne összeegyeztethető a Bibliával, a kereszténységgel és a katolicizmussal? Mindenesetre legalábbis nem egészen egyértelmű, hogy mi mentén is dönthetnénk egyértelműen a fenti dilemmákban. Ezt persze sok mindennel szemben fel lehet hozni, a lényeg, hogy a katolicizmus nem tűnik kivételnek.

Schlueter a vitához írt első hozzászólásában⁵ rögtön a Biblia középpontba állítását támadja: szerinte ez az emberi ésszel szembeni bizalmatlanságot jelent. Ő négyfajta liberalizmust különböztet meg: kontraktárius (Hobbes, Locke stb.), klasszikus (Hume, Hutcheson stb.), modern (elsősorban Rawls), illetve természetitörvény-alapú liberalizmust. Az első kettő szerinte a harmadik felé tendál, amely ezekből használ fel elemeket. A természeti törvényre alapozó liberalizmus pedig (Deneennel szemben) megbízható alapnak tekinti az ész és annak univerzális igazságait, az emberek egymásrautaltságát is elismeri, nemkülönben egyenlőségüket és jogaikat. A Bibliát ki kell egészítenie e tradíció természetes ész által is felismerhető igazságainak ahhoz, hogy biztos alap lehessen.

Beyond Wishful Thinking című válaszában⁶ Deneen látványosan megkerüli azt, hogy viszatérjen hit és ész témaköréhez (erre később még egyszer utal). Ehelyett csupán azt vázolja, hogy a természettörvényre hivatkozó klasszikus hagyomány összeegyeztethetetlen a liberalizmussal. Az előbbi számára a jó a cél, az utóbbi számára a jogok védelmezése; az első a jóra irányultságot tekinti szabadságnak, az utóbbi a kényszermentességet. Az előbbi szerint az ember számára természettől fogva adott egy cél, az ember számára jó élet, a közjó pedig abban

⁴ Patrick J. DENEEN: *A Catholic Showdown Worth Watching*, The American Conservative 2014. február 6., <http://www.theamericanconservative.com/2014/02/06/a-catholic-showdown-worth-watching/>.

⁵ Nathan SCHLUETER, *Sustainable Liberalism*, Public Discourse 2012. december 7., <http://www.thepublicdiscourse.com/2012/12/7322/>.

⁶ Patrick J. DENEEN: *Beyond Wishful Thinking. A Response to Schlueter*, Public Discourse 2012. december 14., <http://www.thepublicdiscourse.com/2012/12/7411/>.

a közösségben valósul meg, amely ennek megfelelően rendezkedik be. Ebbe beletartozik az is, hogy törvényeivel az erényre kíván nevelni. A liberalizmus számára a közösség nem valami természetes szerveződés, az emberek csak másodlagosan tagjai egy társadalomnak, amely jogaikat hivatott védelmezni. Itt nincs szó arról, hogy a berendezkedés bármiféle állítólagos jó életre is irányulna: csakis az egyéni érdekek összességének értelmében van szó a közjóról. Schlueter viszontvázolásának talán legfontosabb pontja a liberalizmus-vitát illetően, hogy aláhúzza: a liberalizmust nem definiálhatjuk rámutatás által, hiszen polimorf izmusról van szó. Szerinte ez is egy vizsgálódási hagyomány része, amely a C. S. Lewis által „Taónak” nevezett törvényt igyekszik napvilágra hozni. Azaz objektív értékeket, amelyek inkább irányultságokként adóttak az emberben – ezt a feltárt természettörvényt folyamatosan meg kell érvelnünk és meg kell védenünk.

A megszólalások publikálásának sorrendjében ezután ismét Muñoz következik, *Sustaining American Liberalism in Principle and Practice* című cikkével.⁷ A vitában már korábban elhangzottakhoz három állítást tesz hozzá a liberalizmus kapcsán. Egyrészt szerinte a liberalizmus egyik fontos eleme, hogy a hatalom legitimitását az alattvalók beleegyezésétől teszi függővé: ezt azonban az emberi egyenlőség és nem pedig valamiféle voluntarizmus miatt teszi. Erre a fentiekből már következne Deneen lehetséges válasza: a liberális egyenlőség lehet a beleegyezés központba állításának alapja, az egyenlőséget azonban náluk a voluntarizmus támasztja alá. Ezen kívül Muñoz azt is leszögezi, hogy a liberalizmust nem feltétlenül jellemzi relativizmus, hiszen egyrészt egyes liberálisok a jogokat a köteleességekkel együttjárónak tartották (lásd a következő szakaszt), másrészt – ami vitathatlannak tűnik – liberális szempontból „a szabadság az emberi jó konstitutív része” lehet.

Deneen a Schlueternek és Muñoznak adott összevont válaszában több meglepő elemet is felvonultat. Egyrészt, mint utaltam rá, ismét csak relativistának nevezi a liberalizmust, amit még ő maga is tagadott korábban. Másrészt, ahhoz képest, hogy korábban a biblikus hitre alapozta érvelését, itt kiemeli: a természeti törvény hagyománya szerint az igazságosság felfedezhető az emberi észre támaszkodva – ami némi feszültséget szül saját megközelítését illetően. Nathaniel Nilest, egy amerikai antiföderalistát is egyetértőleg idéz, aki szerint a politikai közösségen kívül nincsenek jogok (ami szintén radikális állítás, bár nem teljesen idegen a komunitárius filozófiától), és szerinte a jogokra alapozni az államhatalmat illegitim – ehelyett, úgy tűnik, az erényre és az ember számára való jóra lenne helyes alapozni. Az előbbi megállapítása („amit privát jogainknak tekintünk, az a politikai közösség következménye”) elsősorban keresztény szempontból lehet zavarba ejtő. Hiszen azt gondolhatjuk, hogy már egy születendő gyermek is rendelkezik valamiféle jogokkal, vagy egy konkrét politikai szövetségen kívüli személy is, aki – még ha van is társadalmi gyökere – esetleg a jelen pillanatban nem része egyetlen fennálló politikai alakulatnak sem. Itt tehát legalábbis nem egyértelmű, hogy a „privát jogokat”, amikkel csakis politikai közösségek részeiként rendelkezünk, hogyan is értsük. Deneen a szabadsággal kapcsolatos felfogását is megismétli: a régiek a szabadságot nem tekintették az emberi törvénnyel ellentétesnek, mint ahogy azt a modernek tették. Szá-

⁷ Vincent Phillip MUÑOZ: *Sustaining American Liberalism in Principle and Practice*, Public Discourse 2013. március 5., <http://www.thepublicdiscourse.com/2013/03/7857/>.

mukra nem annyira kényszerítés volt, mint inkább a szabadság biztosítása, míg a modernek számára igazán csak a természeti állapot szabad. Szerinte a liberalizmus igazi hozadéka az volt, hogy az ember szabadságát azonosította az önös érdekeinek való engedelmeskedéssel, egyfajta utilitarizmussal. Ez persze megintcsak elég durva megfogalmazás, hiszen egyrészt az utilitarizmus sem önzésre alapul, másrészt pedig egyes liberálisok határozottan szemben állnak az utilitarizmussal.

Mindenesetre abban Deneennek igaza van (még ha a liberalizmussal szembeni kritikáját túl általánosan fogalmazza is meg), hogy a liberalizmus lehetővé teszi a kapcsolatokat a pillanatnyi preferenciák kielégülésének szempontjából osztályozó attitűdöt – beleértve a családot is. Ezzel szemben valószínűleg ténylegesen gyógyír lehet az erények és a jó egy robosztusabb felfogása. A kérdés csak az, hogy ez mennyire mehet szembe a mai jogfelfogással.

Érdekes vitapont a saját közösségünkkel szembeni lojalitás is. Muñoz felhossa például, hogy miközben Deneen e hűséget hangsúlyozza, addig maga is szakítana saját közösségével, az Egyesült Államokkal. Ez nem teljesen igaz, hiszen Deneen kisebb társadalmi egységekre fókuszálna, mindenesetre, ahogy a liberalizmus, úgy ő is bevezetne egyfajta monitorozást. Ez pedig a jón és – meglepő módon – a szabadságon alapulna (természetesen az ő fogalma szerinti szabadságon). Ennek kifogásolása természetesen vele szemben részben jogosulatlan kritika lenne, ugyanis ezekkel a fogalmakkal alapvetően pont a közösség megerősödését tűzné ki célul.

Különös a vitában, hogy a résztvevői mennyire a múlt filozófiájával foglalkoznak. Hiszen a tulajdonképpeni ellenség, úgy tűnik, implicite mindig is John Rawls. Az egyetlen pont, ahol már majdnem kritizálják, Schlueter első hozzászólása. Ő azonban csak annyit mond, hogy a rawlsi liberalizmus problémái egyértelműek. Rawls azonban igyekezett Deneen fő problémájára, a fenntarthatatlanságra is válaszolni, azzal, hogy a liberális értékek támogatása összekovácsolhat egy közösséget, neki vagy ma élő támogatóinak azonban soha nem válaszolnak a felek. Ehelyett Deneen is megmarad mindig Locke eszméinek kritizálásánál, és annál, hogy ezeket kitapintsza az amerikai alapítás irataiban.

Az alapítás szellemisége a következő fejezet témája, azonban Rawls után a vitában Locke-ra kiosztott szerepet sem érdemes kritikátlanul elfogadni, mintha valóban minden téren főellen-séget lehetne látni benne. Locke ugyanis túlságosan is közel áll Deneenhez, olyannyira, hogy az Deneen számára kellemetlen következményekkel jár: tudniillik Locke is utal arra, hogy Isten tulajdona vagyunk, és hogy egyenlőségünk ebből származik, miközben ezzel kapcsolatos nézetét Deneen pontosan Locke ellenében állítja (Locke: *Második értekezés*, 2. fejezet, 6. paragrafus; Deneen: *Liberalism's Logic and America's Challenge*⁸). Bár Deneen azt állítja, hogy Hobbeshoz hasonlóan Locke számára is *önmagunk* védelme az elsődleges természeti törvény, ehhez képest Locke inkább *minden* ember életének, egészségének, szabadságának és tulajdonának védelmét tekinti a természet törvényének.

⁸ Patrick J. DENEEN: *Liberalism's Logic and America's Challenge. A Reply to Schlueter and Muñoz*, Public Discourse, 2013. március 6., <http://www.thepublicdiscourse.com/2013/03/9458/>.

Vita az amerikai alapításról

Az USA alapításával kapcsolatban is érdemes azzal kezdeni, amit Deneen nem kritizál. Eredeti cikkében – a későbbi, a nemzet „újraalapításával” kapcsolatos állításainak fényében meglepő módon – azt írja: „A liberalizmus utáni világ megteremtése nem követeli meg [...] az Alkotmány vagy a Bill of Rights hatálytalanítását”, mivel ezek, bár bebetonoztak bizonyos központi intézményeket, meghagyták a helyi közösségek autonómiájának és fejlődésének lehetőségét és a „föderalizmus robosztusabb formája” előtt is szabadon hagyták az utat.

A témában az első fontos vitairat Schlueter első cikke. Ennek állításai az alapító iratok tartalmát illetően elég gyenge lábakon állnak. Szerinte a Függetlenségi Nyilatkozatban kifejezésre juttatott liberalizmus a természeti törvény liberalizmusa, amely antik és középkori gyökerekre megy vissza, így szerinte az amerikai liberalizmus nem nevezhető elsősorban locke-iánusnak. Schlueter azonban a terminusoknak túl nagy szerepet szán. Először is annak, hogy a „természet törvényei” szerepelnek a Függetlenségi Nyilatkozat első mondatában. Mint azonban Deneen rámutat, a természet törvénye Locke-nál is fontos kifejezés, és még ha ennek tartalmát nem is azonosítja pontosan Locke-nál (lásd az előző szakaszt), attól még eltérhet az atyák által megidézett természeti törvény például a Szent Tamás-i felfogásától. Továbbá arra is utal Schlueter, hogy a „gyakorlati bölcsesség” erényét említi a deklarációban: azonban számára annak világosnak kellene lennie, hogy az erények tartalma és az egyes erények mögött húzódó erény-elképzelés (például az erények a hasznosság eszközei-e vagy önmagukban is a boldogság „alkotóelemei”) különböző lehet. További állításai is megalapozatlannak tűnnek. Kivéve annak idézése, hogy Jefferson szerint a nyilatkozat nem egy adott filozófia lenyomata, hanem egyfajta közös nevező, ami Arisztotelész, Cicero, Locke, Sidney és mások filozófiáját is alapul veszi.

Deneen *Beyond Wishful Thinking* című cikkében bevallja: ő is örülne annak, ha igaz lenne mindaz, amit Schlueter ír. Ám még ha igaz is lenne, sugallja, akkor is csak egy rejtett kapcsolat lenne a természeti törvény klasszikus tradíciója és az alapítók filozófiája között: erre pedig aligha építhetünk. A helyzet szerinte ennél valójában rosszabb, mivel az alapítók számos ponton ellene mondtak a klasszikus hagyománynak. Ezen a ponton Deneen összefoglalja a klasszikus természeti törvényt képviselők, illetve a liberálisok központi tételeit, és ellentétbe helyezi őket egymással (lásd az előző szakaszt). A szerző a Függetlenségi Nyilatkozatot és a Föderalistát is idézi, amelyek szerint a kormányzat értelme, hogy megvédje az emberek jogait. Ebbe pedig nem tartozik bele az erényre nevelés, ezzel ellentétben a magántulajdon korlátlan védelme viszont igen (lásd a Föderalista 10. számát) – aminek a klasszikus hagyomány a gátját szabná.

Schlueter elégedetlen azzal, hogy Deneen túl kevés forrásra támaszkodik. Ezt maga igyekszik helyrehozni számos szöveghelyre való utalással. Ilyen az alkotmány azon része, ahol a közjót emlegetik. Hogy ez a klasszikus tradíció felfogásában értendő közjó lenne, azt a Massachusettsi alkotmány egyik ideillő passzusával támasztja alá, amely valóban „jó rendről”, illetve a jámborság, vallás, erkölcs és bizonyos erények elengedhetetlenségéről szól. (Mint írja, Amerika alkotmányos rendjének egyik fő fókusza volt az egyes államok joga és kötelezettsége az erkölchöz való hozzájáruláshoz.) Ezen kívül más, hasonló korabeli megnyilatkozásokat is

idéz annak alátámasztására, hogy a korszak eszmeisége az általa képviselt nézeteket hordozta. Ezek azonban jórészt kétértelműek, ahogy az erényekkel kapcsolatban már fentebb is írtam, nem világos ezen értékek szerepe és értelmezése. Ami azonban bizonyosan kiolvasható belőlük: ezeket az értékeket a szabadságjogok talpazataként értelmezik. Ez némileg ellentmondhat Deneennek, már amennyiben az alapítók az erényről szóló kijelentéseit tekinthetjük a jóra vonatkozó egyfajta elképzelésnek. Mindenesetre azért az erény valóban másodlagosnak tűnik a jogokhoz képest. Ami azonban a közjóra tett utalásokat illeti, ez egyértelműen megcáfolható látszatzbizonyíték. Deneen a massachusettsi alkotmány Schlueter által felhasznált részletét idézi teljesebb formában, hogy ezt megmutassa. Ennél azonban még egyértelműbb szöveghely található a Föderalista 45. számában, ahol Madison a közjót egyenesen „a nép nagy többségének jólétéként” határozza meg – ez pedig messze van akár a komunitárius, akár bármiféle szubsztanciális, a közösség szintjén jelentkező *sui generis* „jót” feltételező nézet meghatározásától. Úgy tűnik, ezt illetően tehát Schlueter téved.

Muñoz következő cikke Madisont hozza fel, aki számára az istentisztelet kötelessége vallásszabadságot hordoz magában, ám ezt a kötelességet nem szabad kikényszeríteni, csak a belátás és meggyőződés válthatja ki. (Vagyis, gondolhatta Madison, máskülönben e kötelesség teljesítése nem őszinte, és így nem sok értelme lenne.) Különös példa ez, és nem biztos, hogy más kötelezettségekre is alkalmazható – vagyis korántsem egyértelmű, hogy miért függene össze minden kötelesség egy joggal és minden jog egy kötelességgel. Mindenesetre arra rávilágíthat, hogy pusztán azért, mert például a Függetlenségi Nyilatkozat csak a jogokra fókuszál, ez még nem feltétlenül jelenti azt, hogy a kötelezéseket ne kellene ugyanilyen fontosnak tartani – a két nézet nem inkompatibilis. Muñoz itt két további állítást is tesz. Az egyik, hogy Madison számára összeegyeztethető volt a liberalizmus a konzervativizmussal (lásd az előző szakaszt), és hogy ugyanígy összeilleszthető ezekkel az elemekkel Deneen programja, amely egy robusztusabb föderalizmusra hív fel.

Fentebb már említettem, hogy a Schlueternek és Muñoznak egyszerre szóló válaszában Deneen Nathaniel Nilesra utal. Deneen szerint a hozzá hasonló antiföderalisták már abban az időben is ugyanazért kritizálták az alapítókat, mint amiért ő teszi most. Egyrészt azért, mert az erkölcsi nevelésre nem fektetnek hangsúlyt. Úgy tűnik, ez azonban Schlueter fent idézett megállapításai szerint jogosulatlan vád. Ennél továbbmenve Deneen azt is állítja, hogy az önkorlátozás negligálásával az önzés jut szerephez Amerikában. Arra a megállapítására, hogy a kötelességek és a jogok az alapítók számára együtt járnak, mint ahogy azt Muñoz a vallás példáján illusztrálta, Deneen közvetlenül nem válaszol. (Talán épp azért, mert ez az állítás ilyen általánosságban nem mutatható ki az atyáknál, mint ahogy az ellentéte sem.) Csak azt hozza fel ezzel szemben, hogy a liberalizmus a vallást magánvéleménnyé tette, ezáltal marginalizálta és kiüresítette.

Még mielőtt a vitának ezt az aspektusát is értékelnénk, idézzük meg röviden Deneen egyik legfontosabb forrását.

Közösséglvű álláspontok

Bár a vitacikkekben Deneen elsősorban „radikális katolikusként” utal magára, vitapartnerei egyértelműen felismerik benne a közösséglvűség képviselőjét. Mit szólna Deneen téziseihez az a kommunitárius gondolkodó, akit egy cikkében a vele egyetértők hőségnek nevez?

Alasdair MacIntyre első pillantásra szinte mindenben egyetérteni látszik Deneennel. Ez nem is csoda: nemcsak azért, mert Deneen valószínűleg az ő eszméiből merít a leginkább. Nem véletlen, hogy MacIntyre a fő művének tekintett *Az erény nyomában* című könyve egyik központi fejezetében a saját erényfelfogását képviselő tradíció azonosításakor egy személyt, az alapító atya Benjamin Franklint helyezi gondolkodása középpontjába. Franklin az erényeket másodlagosként értelmezi a hasznossághoz, illetve a sikerhez képest, annak külső eszközei csupán. És ez implicite egy USA-kritikát is feltételez MacIntyre részéről, hiszen – mint írja – Franklin „úgy találta, hogy az erények helye inkább Philadelphia, mint Párizs”.

Az egyezési pontok helyett azonban itt egy kisebb eltérésekre utalok, amelyek mégis számíthatnak. A legfontosabb itt az az inkoherenca, amit az alapító atyák filozófiájában észlel MacIntyre. Deneen is inkohereciára hivatkozik több ponton: ez azonban pusztán gyakorlati inkoherenca, ami azt jelenti, hogy a közösségek aláaknázásával a liberalizmus saját maga és az őt támogatók alatt vágja a fát. MacIntyre azonban ennél többet állít: ő az alapítóknál filozófiai inkohereciát észlel. Deneennel ellentétben elismeri ugyanis, hogy nem csak a locke-i liberalizmus volt rájuk hatással, hanem több, egymással összeegyeztethetetlen filozófiai iskola is. A katolicizmussal kapcsolatban MacIntyre elfogadja a szubsztantív vallási érvek fontos szerepét a politikai vitákban, alapvetően azonban nem-vallási érvekre alapoz. Végeredményben akár azt is állíthatjuk: a vita, hogy Deneen programja összeegyeztethető-e a liberalizmussal, a MacIntyre filozófiájának kategorizálása körüli nézeteltéréseket tükrözi. (Többen ugyanis liberálisnak vélik, például Jennifer Herdt és Timothy Chappell.)

*

Összességében az állapítható meg, hogy a vita minden résztvevőjénél találhatunk leegyszerűsítéseket. A felek olyan szövegeket értelmeznek tendenciózusan, melyeknek szerzői valószínűsíthetően minél szélesebb körű egyetértésre akartak számot tartani, így állításaikkal takarékoskodtak. Korántsem írtak bele tehát az alapító dokumentumba mindent, amit a legfontosabb alapító atyák gondoltak. Rawlsi kifejezéssel egyfajta *overlapping consensus* lefektetésére törekedtek, annak megírására, amit magától értetődőnek, illetve a *common sense* részének tekinthettek. A Public Discourse-beli vita egyik oldalán állókra az jellemző, hogy belelátanak a szövegekbe olyan elméleteket, melyek elemei csak nagy jóindulattal mutathatók ki. A barikád másik oldalán álló Deneen azonban inkább leegyszerűsíti és szalmabábként támadja mind az alapítást, mind a liberalizmust és Locke-ot. Mindkét oldalra jellemző, hogy a Függetlenségi Nyilatkozatot egyfajta kinyilatkoztatásként értelmezi: Muñoz és Schlueter ehhez szeretnének visszatérni, Deneen azonban Amerika sötét jelenéért a szöveget okolja. Ahogy a vita egyik hozzászólója, Benjamin L. Smith írja *A Fight Worth Having* című cik-

kében:⁹ „Hibás volt-e az amerikai alapítás? Természetesen. Mint ahogy minden más politikai közösség megalapítása is az.” Vagyis egyrészt nem biztos, hogy túl nagy figyelmet kell szentelni ennek a bíráltnak. Másrészt, mint ahogy MacIntyre Gary Willst kritizálja, a jelen vita résztvevőiről is elmondható, hogy az igazsággal keveset törődnek: inkább praktikus szempontok vezérlik őket. A konzervatívok nem mutatnak hajlandóságot arra, hogy filozófiailag megvizsgálják az alapítás szövegeit és elvessek belőlük, ami esetleg elvetendő, inkább megmaradnak annak betűjénél. Deneen azonban szintén inkább azzal törődik, hogy a gyakorlatban hová vezet az amerikai liberalizmus, az igazságával kevésbé foglalkozik. Kivételeket lehet említeni, például amikor Deneen a Bibliát ajánlja az igazság forrásaként, illetve amikor Schlueter a liberalizmus fajtáinak hibáit elemzi. Az előbbi azonban épp az ész szerepét látszik eltagadni, az utóbbi pedig nem elég részletes ahhoz, hogy konkluzív lehessen. A leghelyesebb talán a „liberalizmus” címke mellőzése lenne, és az, ha a felek a saját téziseiket vetnék össze az alapító atyákéi helyett – ez azonban az itt bemutatott vita teljes átdimenziálását jelentené.

Hajómodell-verseny a Balatonon (MHSZ-fotó)

⁹ Benjamin L. SMITH: *A Fight Worth Having. Classical Liberalism vs. Authoritarian Progressivism*, Public Discourse 2014. május 28., <http://www.thepublicdiscourse.com/2014/05/13122/>.